

İmam Mâtürîdî'ye Göre Ehl-i Kitap'la İlişkilerin Dinî Temelleri

Recep ÖNAL
Yrd. Doç. Dr., Balıkesir Ü., İlahiyat Fakültesi
onal1975@gmail.com

Öz

Globalleşen dünyanın getirdiği yeni imkânlar, farklı din ve kültür çevrelerinden gelen insanların karşılıklı etkileşimlerine geçmişe nazaran çok büyük bir ivme kazandırmıştır. Bir anlamda reel vakıa, söz konusu insanların yeknesak bir çevreden ziyade bir arada yaşamalarını zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla bu durum, birbirlerini daha iyi anlamaya ve bir takım bir arada yaşama ilkeleri geliştirmeye sevk etmiştir. Her bir kesim, bu yeni durum karşısında geçmiş tecrübelerini de göz önünde bulundurarak bir söylem geliştirmeye çalışmıştır. Böylesine bir söylemin geliştirilmesinde hassaten çokkültürlü yaşamın banileri Müslüman toplumlar, kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda İslami ilim halkasının mütemayiz bir halkası olan Mâtürîdîliğin önderi İmam Mâtürîdî'nin, devrinin çokkültürlü toplumunda ortaya koymuş olduğu perspektifin anlaşılmasının söz konusu çabaya ciddi katkılar sunacağı düşünülmektedir. Konu, onun Ehl-i Kitap'la ilgili görüşleriyle sınırlı tutulup, temel yaklaşımı ana hatlarıyla verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mâtürîdî; Ehl-i Kitap; Yahudilik; Hıristiyanlık; Beşeri İlişkiler.

The Basis of Relationship with Ahl al-Kitab According to Imam Mâtürîdî

Abstract

The new facilities of the global world have tremendously accelerated mutual interaction among the people from different religious and cultural circles compared to the past. In a sense, the current status has forced them to live in coexistence rather than homogenous society. Therefore, this status drove them into understand each other better and enhance to some principles of coexistence. Each group struggled to improve a new discourse benefiting from their experiences in the past with respect to the new situation. In this process, especially the creators' multicultural life, Muslim societies have a critical importance. It is considered that understanding better of the aspect of Imam Mâtürîdî (he is the pioneer of Mâtürîdism in the tradition of Islamic sciences) in his multicultural society makes a great contribution to the aforementioned struggle. The issue is confined to his opinions about Ahl al-Kitab and tried to give an overview of his approach.

Keywords: Mâtürîdî; Ahl al-Kitab; Judaism; Christianity; Human and Social Relations.

Giriş

Mâtürîdî'ye göre, ilahî dinlerin temelini tevhid merkezli inanç esasları oluşturmuştur. Bu inançları Allah'tan geldiği şekliyle koruyan din sahipleri "Hanif" veya "Müslüman"; koruyamayan ve tahrif eden din sahipleri ise Ehl-i Kitap" ismini almaktadır. Bu anlamda Mâtürîdî, ilahî vahye mazhar olan Ehl-i Kitap'ın kendilerine vahyedilen tevhid inancını bozduklarını belirtmiştir. Ehl-i Kitap terimini de tevhid, vahiy, kitap ve nübüvvet gibi konularda bilgileri olan, fakat inat ve kibirleri yüzünden peygamber ve kitaplardan bir kısmını kabul edip, bir kısmını inkâr ederek bu inancı bozan dinî grubu ifade etmek için kullanmıştır. Dolayısıyla ona göre Ehl-i Kitap, Müslümanların dışında ilahî vahiy izleri taşıyan ve Tevrat, Zebur ve İncil gibi ilahî kitaplara iman eden din sahiplerine verilen bir isimdir ve sadece Yahudi ve Hıristiyanları kapsamaktadır.¹

Diğer taraftan Mâtürîdî, Ehl-i Kitap'ın tamamını aynı statüde değerlendirmemiş, bu anlamda Ehl-i Kitap'ın hepsinin bir olmadığını aralarında Müslümanlara karşı olumlu ve olumsuz tavırlar sergileyenlerin olduğuna dikkat çekmiş, kendileriyle kurulabilecek beşerî münasebetlerde ihtiyatlı ve temkinli davranılması gerektiğini ifade ederek Müslümanlara yol göstermeye çalışmıştır. Ayrıca Ehl-i Kitap'a yaklaşımında herkesi aynı kefeye koyan toptancı bir tutum sergilememiş, aralarındaki inanç farklılıklarına dikkat çekerek Ehl-i Kitap'ın kendi içinde çeşitli gruplara ve mezheplere ayrıldığını da ifade etmiştir.² Bu çerçevede Ehl-i Kitap olarak kabul ettiği Yahudi ve Hıristiyanların gerçeği kabul edip etmeme konusunda farklı tutumlar sergilediklerine dikkat çekmiş, bu iki din mensublarını birbirinden farklı değerlendirerek hangi grubun İslam'a ve Müslümanlara karşı daha olumlu ya da olumsuz tavır ve davranışlarda bulunduğunu tespit etmeye gayret etmiştir. Buradan hareketle Müslümanların Ehl-i Kitapla kurabilecekleri beşerî münasebetlerin nasıl olması gerektiğini tespit etmeye gayret etmiştir. Bu bağlamda Mâtürîdî, Müslümanların Ehl-i Kitap'a karşı nasıl bir tutum sergilenmesi gerektiğine, onlarla kurabilecekleri beşerî münasebetlerde takip etmeleri gereken temel ilke ve yöntemlere ünlü tefsiri *Te'vîlât-ı Kur'an*'da Ehl-i Kitap ile dostluk kurulmasını yasaklayan,³ buna karşın barışı ve hoşgörüyü emreden⁴ ve beşerî münasebetler kurarak Ehl-i Kitap'la dost olmayı tavsiye eden⁵ ayetlerde olduğu gibi ilk bakışta çelişik gibi görünün Kur'an'daki bazı

¹ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an* (Ed. Bekir Topaloğlu, İstanbul: Mizan Yayınları, 2004-2010), I, 47, 250-253, 266, III, 250, IV, 160-161, V, 271, VIII, 114, XVII, 174-175; a.g.mlf., *Kitâbü't-Tevhîd*, trc. B. Topaloğlu, (İstanbul: İSAM Yay., 2009), 514-515.

² Mâtürîdî'nin Ehl-i Kitap anlayışı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Recep Önal, *Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'ye Göre İslam Dışı Dinler*, (Bursa: Emin Yayınları, 2013), s. 93-141; a.g.mlf., "Mâtürîdî'ye Göre Dinlerarası Diyalog: Ehl-i Kitap'ın Ahirette Kurtuluşu", *Kelam Araştırmaları Dergisi* 11/2 (2013): 139-180.

³ Mâide 5/51.

⁴ Nahl 16/125; Ankebût 29/46.

⁵ Âl-i İmrân 3/113; Mâide 5/5, 82.

ifadeler üzerinde önemle ve detaylı bir şekilde durarak, konuya ilişkin temel görüşlerini bu ayetler çerçevesinde ifade etmiştir.

Bu çalışmada Mâtürîdî'nin Ehl-i Kitap'la dostluk kurulması, kendileriyle evlenilmesi ve kestiklerinin yenilmesi olmak üzere üç temel meseleye ilişkin görüşleri ele alınacaktır.

1. Ehl-i Kitap ile Dostluk Kurulması

Bilindiği üzere Kur'an'da farklı din mensupları ile kurulabilecek ilişkileri düzenleyen bir takım ilke ve kaidelerden de bahsedilmiştir. Bunlar arasında en dikkat çekici olanlardan biri doğrudan ya da dolaylı olarak Ehl-i Kitap'ın Müslümanlar tarafından dost ve sırdaş edinilmesinin yasaklanmasıdır. Konuyla ilgili ayet şöyledir: *"Ey inananlar! Yahudi ve Hıristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostlarıdır. Sizden kim onları dost edinirse kuşkusuz o da onlardandır. Şüphesiz Allah zalimler topluluğunu doğruya iletmez."*⁶

Mâtürîdî, Kur'an'da Ehl-i Kitap'a yönelik bu tarz ifadeleri kendileri ile kurulabilecek ilişkiler bağlamında değerlendirerek Müslümanlara bir yol haritası çizmeye çalışır. Bu çerçevede o, ayette geçen "Onları dost edinmeyin" ifadesinin birkaç anlama gelebileceğini belirtir. Ona göre bu ifadeyle Ehl-i Kitap'ın dinine tabi olmayın anlamında "onları dinde dost edinmeyin" kastedilmiş olabilir. Çünkü bir Müslüman'ın onların dinine tabi olması aynı zamanda dinde de dostu olması anlamına gelir. Bunun dışında söz konusu ifadeyle onların "yardımlaşma ve dayanışma" bağlamında dost edinilmesi anlamı da kastedilmiş olabilir. Bu durumda bir Müslüman, yardımlaşma ve dayanışmada Müslümanlara karşı kâfirleri dost edinirse tıpkı onlar gibi olur. Mâtürîdî, *"Ey iman edenler! Kendi dışınızdakileri sırdaş edinmeyin. Çünkü onlar size fenalık etmekten asla geri durmazlar, hep sıkıntıya düşmenizi isterler. Gerçekten, kin ve düşmanlıkları ağızlarından (dökülen sözlerinden) belli olmaktadır. Kalplerinde sakladıkları (düşmanlıkları) ise daha büyüktür..."*⁷ ayetini de bu bağlamda değerlendirir. Çünkü ona göre bu ayette de onların (kâfirlerin), sırların ve gizli işlerin görüşüldüğü (Müslümanlara ait olan) yerlere girmeleri yasaklanmıştır.⁸ Mâtürîdî'ye göre üçüncü bir ihtimal olarak bu ifadeyle Yahudi ve Hıristiyanların "kazançta ve dünyada" dost edinilmemesi gerektiğinin de haber verilmesidir. Buna göre şayet Müslümanlar böyle davranırsa, mutlaka onlara meyleder ve herhangi bir konuda onlarla görüş birliği içerisinde olurlar. Bu da onların fâsıklığına ve şahitliklerinin zayıflamasına sebep olacaktır.⁹

Mâtürîdî'ye göre Ehl-i Kitap'ın ya da diğer din mensuplarının dost edinilmemesi, kendilerine adaletsiz davranılmasını gerektirmez. O, bu görüşünü *"Allah sizi, din konusunda sizinle savaşmamış, sizi yurtlarınızdan da*

⁶ el-Mâide 5/51.

⁷ Âl-i İmrân 3/118.

⁸ Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV, 248.

⁹ Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV, 248-249. Benzer yorumlar için bk. Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV, 261.

çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara âdil davranmaktan men etmez. Şüphesiz Allah âdil davrananları sever. Allah, sizi ancak, sizinle din konusunda savaştan, sizi yurtlarınızdan çıkararak ve çıkarılmanız için destek verenleri dost edinmekten men eder. Kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir”¹⁰ mealindeki ayetlerle temellendirmeye çalışır. Ona göre ayette geçen yasak ve yasağın dışındaki durumlar adaletle ilgili değildir. Çünkü ayette geçen “kıst” terimi adalettir. Dolayısıyla kendisine muamelede bulunulacak kişiye -ki bu kişi dost olsun düşman olsun- adaletle davranmak gerekir. Mâtürîdî, “Ey iman edenler! Allah için hakkı titizlikle ayakta tutan, adalet ile şahitlik eden kimseler olun. Bir topluma olan kininiz sizi adaletsizliğe itmesin. Adil olun. Bu, Allah’a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır”¹¹ ayetini bu kapsamda değerlendirir. Ona göre Allah Teâlâ bu ayetle düşmanlıktan dolayı adaletten ayrılmanın helal olmayacağını açıkça bildirmiştir.¹² Bu anlamda o, yukarıda zikredilen ayette geçen “تَتَرَوْهُمْ/onlara iyilik yapın” ifadesine dikkat çeker. Ona göre yasaklanmayan şey (iyilikte bulunma) görünürde yasaklanan şeyin (dost edinmenin) hilafıdır. Dolayısıyla burada birine iyilik yapıp diğerini dost edinme söz konusu olmaktadır. Bu durumda dost edinilmeyen kişiye iyilik yapılması caiz olmaktadır. Nitekim “Eğer, hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığın bir şeyi bana ortak koşman için seninle uğraşırlarsa, onlara itaat etme. Fakat dünyada onlarla iyi geçin”¹³ ayetinde işaret edildiği üzere kâfirlerin dost edinilmesi yasaklanmış olsa bile kendilerine iyilik yapılmasına müsaade edilmiştir. Buna göre aynı anda bir kişiye hem iyilik yapılması hem de kendisinin dost edinilmemesi bir arada bulunabilir. Bu takdirde bir kişinin kendisine dost edinmesini yasakladığı bir kimseye iyilik yapılması mümkündür.¹⁴

Konuyla bağlantılı olarak Mâtürîdî, Ehl-i Kitap’ın birbirlerinin dostu olup olmadığına dair çelişik gibi görünen Kur’an’daki bazı ifadelerle itiraz edebileceklerine de temas eder. Bu bağlamda o, Ehl-i Kitap’ın Mâide 51. ayeti ile yine aynı sûrede yer alan 64. ayetinde geçen konuyla ilgili ifadelerle yönelik şu itirazı nakleder: “Sizin kitabınızda hem Hıristiyanlarla Yahudilerin birbirinin dostu olduğu hem de birbirinin düşmanı olduğu ifade ediliyor. Bu bir çelişki değil midir?” Mâtürîdî, bir Yahudi’nin Hıristiyan’ı, bir Hıristiyan’ın da bir Yahudi’yi sevmeyeceğini belirttikten sonra söz konusu iddiayı cevaplamaya çalışır. Ona göre 51. ayette geçen “onlar birbirinin dostudur” ifadesi, her iki dinin de (Yahudi ve Hıristiyanlık) temeli inkâra dayanmasından dolayı söylenmiştir.¹⁵ Yani Ehl-i Kitap mensupları Hz. Muhammed’i inkâr etmede aynı davranışı sergilemişler ve

¹⁰ el-Mümtehine 60/8-9.

¹¹ el-Mâide 5/8.

¹² Mâtürîdî, *Te’vilât*, XV, 112-113. Ayrıca bk. *Te’vilât* IV, 174-175.

¹³ Lokman 31/15.

¹⁴ Mâtürîdî, *Te’vilât*, XV, 113.

¹⁵ Mâtürîdî, *Te’vilât*, IV, 269.

dinlerini de bu inkâr üzerine bina etmişlerdir.¹⁶ İşte bu ortak tavır ve inançları sebebiyle “onlar birbirinin dostudur” ifadesi kullanılmıştır. 54. ayette geçen “onların arasına kin ve düşmanlık saldık” ifadesi ise, Ehl-i Kitap'ın kendi aralarında mezhep ve fırkalara ayrılarak birbirlerine karşı düşman olmalarını ifade eder. Dolayısıyla Mâtürîdî'ye göre Yahudi ve Hıristiyanların kendi içinde birçok kollara ve mezheplere ayrılarak birbirleriyle çatışma içinde olsalar da söz konusu İslâm ya da Müslümanlar olunca bu durum değişmektedir. Zira hem Yahudiler hem de Hıristiyanlar kendi içlerinde mezhep anlaşmazlıklarına rağmen İslâm'a yönelik inkârlarında ve hatta düşmanlıklarında, birleşmekte ve aynı tavıı takınmaktadırlar.¹⁷

Mâtürîdî'nin Ehl-i Kitap'la kurulabilecek beşerî münasebetler konusunda dikkat çektiği bir diğer husus da, Hıristiyanların Müslümanlara sevgi bakımından “daha yakın” olma meselesidir. Bu bağlamda o, *Te'vilât'ın* değişik yerlerinde Yahudilerle Hıristiyanlar arasında kıyaslama yaparak hangilerinin Müslümanlara daha düşmanca bir tavır içinde oldukları konusunda açıklamalarda bulunur. Mâtürîdî, konuya ilişkin görüşlerini “(*Ey Muhammed!*) İman edenlere düşmanlık etmede insanların en şiddetlisinin kesinlikle Yahudiler ile Allah'a ortak koşanlar olduğunu görürsün...”¹⁸ ayeti çerçevesinde ortaya koyar. Mâtürîdî temel ilke olarak, Hıristiyanların Yahudilerden daha yumuşak kalpli ve Müslümanlara sevgi bakımından daha yakın olduğunu kabul eder. Ancak bu konuda temkinli olunması gerektiğinin de altını çizer. Zira ona göre her iki din mensubu da sahip oldukları inançları sebebiyle kâfir olmuştur. Bu nedenle bir mümine, sevgi bakımından daha yakın olan kâfir olan değil mümin (Müslüman) olan kişidir.¹⁹ Nitekim bu gerçek Mâide 51, 55 ve 57. ayetlerinde belirtilmiştir. Ona göre bu ayetlerde işaret edildiği üzere Allah Teâlâ, müminlere, Kur'an dışında kendilerine kitap verilenler ile verilmeyen kimselerin dost edinilmesini yasaklamış; buna mukabil, Tevbe 71. ayetinde belirtildiği üzere, Müslümanların sadece birbirinin dostu olabileceğini haber vermiştir.²⁰ Buradan hareketle Mâtürîdî, başta Allah Teâlâ olmak üzere O'nun peygamberi ve bütün müminlerin iman edenlerin

¹⁶ Mâtürîdî, başka bir yerde de söz konusu bu ifadeye dayanarak, yolları ve mezhepleri her ne kadar farklı olsa da bütün küfrün tek millet olduğunu belirtir. Buna göre İslâm'ı inkâr etmede Yahudi ve Hıristiyanlar tek millet olup, bu anlamda birbirinin dostu olmaktadır. Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV, 249.

¹⁷ Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV, 270.

¹⁸ el-Mâide 5/82.

¹⁹ Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV, 286-287.

²⁰ Mâtürîdî'ye göre söz konusu bu ayetler Abdullah b. Selam ve arkadaşları hakkında inmiştir. Onun naklettiği bilgiye göre Abdullah b. Selam, bir gün Hz. Peygamber'e gelerek “Yahudiler Müslüman olduğumuz için bize düşmanlık gösteriyorlar ve bizimle konuşmuyorlar. Bizim evlerimiz onların evlerinin arasında olmasına rağmen hiç bir şekilde bize yanaşmıyorlar. Bu nedenle bizler bu mescid dışında konuşacak hiçbir kimse bulamıyoruz” diyerek şikâyetinde bulunmuş, bunun üzerine Mâide 55. ayet inmiştir. Bu ayet üzerine Abdullah b. Selam ve arkadaşları “Dost olarak Allah'tan, Peygamberinden ve müminlerden razı olduk” demişlerdir. Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV, 256.

dostu olduğunu, bu nedenle de müminlerin kâfirleri dost edinmemesi gerektiğini belirtir.²¹ Bu kapsamda Mâtürîdî, Yahudi ve Hıristiyanların sahip oldukları yanlış inançlarına dikkat çeker. Öncelikli olarak o, ayette düşmanlığın şiddeti noktasında Yahudilerin zikredilme sebepleri üzerinde durur. Ona göre bu sebepler arasında kendi peygamberlerini yalanlamaları ve öldürmeleri, Hz. Peygamber ve müminlere karşı savaşlar tertip etmeleri, ihanet içerisinde olmaları, Allah'ı cimrilik ve fakirlikle nitelermeleri gibi O'na çirkin sözler sarf etmeleri yer almaktadır. Mâtürîdî, bu görüşünü desteklemek için Mâide 5/82. ayetini delil gösterir ve bu ayeti şu şekilde yorumlar: "Bu ayet bazı anlamlara gelebilir; öncelikle Müslümanlara karşı şiddetli düşmanlığı olan Yahudilerden özel bir topluluk kastedilmiş olabilir. Nitekim Hz. Peygamber ve ashabına yakın olan Yahudiler onlara daha büyük düşmanlık besliyorlardı. Bütün Yahudiler de kastedilmiş olabilir. Çünkü onlar, peygamberleri yalanlamışlar, öldürmeye teşebbüs etmişler, Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara karşı savaşlar tertip etmişler; Kur'an'da ifade edildiği²² üzere onlardan önce hiç kimsenin söylemediği şekilde Allah'ı cimrilik ve fakirlik ile suçlayarak Allah hakkında çirkin sözler söylemişlerdir. Tüm bunları da şiddetli öfkeleri, düşmanlıkları ve kalplerinin katıllıkları yüzünden yapmışlardır. Yine onlar, kendilerini Allah'ın dinine davet eden herkese karşı, katı kalpli olarak yaklaşmışlar ve şiddetli düşmanlık göstermişler."²³ Görüldüğü üzere Mâtürîdî, Yahudilerin Müslümanlara karşı besledikleri bu öfke ve düşmanlıklarını onların kıskançlığına ve kalplerinin katı olmasına bağlamaktadır. Mâtürîdî'ye göre, onlar bu tavrı sadece Müslümanlara karşı değil aynı zamanda kendilerini Allah'ın dinine çağırarak herkese karşı da göstermişlerdir.

Mâtürîdî, Yahudiler hakkında bu tespiti yaptıktan sonra Hıristiyanların daha ılımlı ve nazik bir karaktere sahip olduklarını ifade ederek, ahlaklarını ve Müslümanlara karşı sergiledikleri tutumlarını Yahudilerinki ile karşılaştırır. Bu bağlamda o, Hıristiyanların Müslümanlara Yahudilerden daha yakın olduğunu, zikredilen ayetin devamında yer alan "Yine onların iman edenlere sevgi bakımından en yakınlarının da "Biz Hıristiyanlarız" diyenler olduğunu mutlaka görürsün" ifadesiyle temellendirmeye çalışır. Ona göre Hıristiyanlar, Müslümanlara karşı Yahudi ve müşriklere nazaran daha ılımlı bir tavır sergilemişlerdir. Nitekim Hıristiyanlardan hiçbiri Yahudiler gibi Allah hakkında çirkin şeyler söylememiş, peygamberleri öldürmemiş, onlara karşı savaş tertip etmemiş ve mücadelede bulunmamış; yine onlar kadar savaşı ve adam öldürmeyi hoş görmemişlerdir. Çünkü onlar ince kalpli ve yumuşak huylu bir karaktere sahiptirler.²⁴ Bu bağlamda Mâtürîdî, Hz. Peygamber'in Mekke müşriklerle yaptığı-savaşlara dikkat çeker, Yahudilerin onlarla işbirliği içinde olduklarını, buna mukabil

²¹ Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV, 256.

²² Bk. Mâide 5/64; Al-i İmrân 3/181.

²³ Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV, 286-287.

²⁴ Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV, 287. Ayrıca bk. *Te'vilât*, II, 329, 392.

Hıristiyanların böyle bir davranış içinde bulunmadıklarını belirtir. Yahudilerin bu tutumlarına Medine Yahudilerini, bilhassa da Ben-î Kureyza ve Ben-î Nadîr kabilelerini örnek göstererek ispatlamaya çalışır. Zira Mâtürîdî'ye göre, bu iki kabile, geçmiş bütün peygamberlere ve kitaplara iman eden Hz. Peygamber'e karşı, kendisine savaş açan ve hiçbir kitaba ve peygambere iman etmeyen Arap müşriklerine destek vermişler ve yardım etmişlerdir. Onların bu davranışları Yahudilerin ne kadar makuliyetten uzak inatçı bir topluluk olduğunu göstermektedir. Yine bu bağlamda Mâtürîdî, Yahudilerin Mekkeli müşriklere karşı Hz. Peygamber ile beraber hareket ediyormuş gibi davranıp gerçekte müşriklerle beraber hareket ettiklerini belirterek onların ikiyüzlü bir toplum olduklarına dikkat çeker. Buna karşın Hıristiyanlarla ilişkilerde bu tür bir durumun meydana gelmediğini, bu nedenle Hıristiyanların Müslümanlara sevgi ve dostluk bakımından daha yakın olduğunu ifade eder.²⁵ İşte bu gerçeklerden dolayı Mâtürîdî'ye göre Kur'an'da Yahudiler düşmanlık etmede insanların en şiddetlisi olarak nitelendirilmiştir.

Mâtürîdî'ye göre bir diğer sebep de Yahudilerin aksine Hıristiyanların içinde keşişler ve rahiplerin var olmasıdır. Mâtürîdî, bu görüşünü "*Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır. Onlar büyüklük de taslamazlar.*"²⁶ ayetiyle temellendirmeye çalışır. Ona göre Hıristiyanlar içinde bu tür bireylerin varlığı, onların Müslümanlara dostluk bakımından daha yakın olma sebebidir. O, burada rahipleri, kendilerini ibadete adayanlar, kıssileri de doğru sözlü olanlar olarak tanımlar. Mâtürîdî'nin bu tanımlaması da dikkat çekicidir. Zira onun böyle bir tanımlamada bulunması, Hıristiyanların içinde dünyevî işler hususunda hırslı, devamlı ihanet içerisinde olan ve liderliğe soyunan Yahudilerden farklı olarak dünyadan yüz çeviren, kendini ibadete adayan ve doğru sözlü olan kimselerin varlığını ortaya koymaktadır.²⁷ Dolayısıyla ona göre genel anlamda Yahudiler İslâm'a ve Müslümanlara karşı daha sert ve daha kibirlidirler. Hıristiyanlar ise onlara nispeten daha nazik ve yumuşak kalplidirler.

Yukarıdaki bilgilerle beraber Mâtürîdî, aynı zamanda Hıristiyanların inanç yönünden hatalarına da dikkatimizi çeker. Çünkü ona göre her ne kadar Hıristiyanlar, Yahudiler gibi Allah'ı cimrilik ve fakirlik ile nitelememiş olsalar da, ince kalpli ve yumuşak huylu bir karaktere sahip olmaları kendilerini İsa hakkında yanlış bir inanca sahip olmaya neden olmuştur. Nitekim onlar, İsa'yı aşırı yüceltmeleri nedeniyle Allah'ın takdir ettiği kulluk mertebesinden ilahlık mertebesine çıkartmışlardır.²⁸ Bu inançları nedeniyle de inkâra düşüp kâfir olmuşlardır. Dolayısıyla o, Hıristiyanları bu

²⁵ Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV, 287-288.

²⁶ el-Mâide 5/82.

²⁷ Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV, 287.

²⁸ Mâtürîdî Kehf 18/110. ayeti tefsir ederken de Hıristiyanların bu özelliğine dikkat çekmiş, peygamberlerini sevmeye aşırı giderek İsa'yı rab ve ilah edindiklerini söylemiştir (*Te'vilât*, IX, 114).

inançları sebebiyle kınamakta ve onlara karşı temkinli olunması gerektiğine dikkatimizi çekmektedir.²⁹ Mâtürîdî'nin bu tespiti oldukça önemlidir. Zira onun Hıristiyanlığa yönelttiği eleştiriler, Tanrı ve peygamberlik anlayışı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Fakat Yahudilere yönelttiği eleştiriler ise daha çok gerek kendi kitap ve peygamberlerine gerekse de Hz. Muhammed ve Müslümanlara karşı sergilemiş oldukları olumsuz davranış ve tutumlarına yönelik olmuştur. Onun bu tutumu kendi içinde oldukça tutarlıdır. Çünkü Hıristiyanlığın Tanrı ve peygamberlik tasavvurları, Yahudilerinkinden çok daha aşırıya ulaşmış ve küfür noktasında daha ileri boyuta ulaşmıştır. Buna mukabil Yahudilerin inanç sistemi İslâm'a daha yakındır. Bununla birlikte İslam ve Müslümanlara karşı düşmanlık ve ihanetleri kıyaslanmayacak derecede daha ileri olmuştur. İşte onların bu olumsuz tutumları, Mâtürîdî'nin kendilerine sert eleştiriler getirmesine neden olmuştur. Nitekim Yahudilere yönelttiği eleştiriler arasında dikkat çeken temel konular, onların kibir, dünyevî arzu, liderlik tutkuları ve üstün ırk inançları gibi ahlakî zaafı ve düşmanca tavır sergilemeleri olmuştur.³⁰

Mâtürîdî'nin aktarmaya çalıştığımız görüşlerinden anlaşılıyor ki Ehl-i Kitap'la kurulacak beşeri ve sosyal ilişkileri belirleyen temel ölçüt, Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara karşı takındıkları tavırlardır. Zira Mâtürîdî'ye göre Hz. Peygamber döneminde kendisine karşı sergilenen olumsuz davranışlarda Yahudiler ön plana çıkarken, olumlu davranışlarda Hıristiyanlar ön plana çıkmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak da Hıristiyanlar (Hz. İsa ile ilgili inançları sebebiyle küfre düşmüş olsalar da) Müslümanlara karşı sergiledikleri olumlu tutumları nedeniyle Müslümanlara daha yakın görülmektedir. Bu da bize Mâtürîdî'nin Ehl-i kitabı sahip oldukları inançları sebebiyle dost veya düşman olarak görmediğine, aksine kurulabilecek dostluğun ya da düşmanlığın onların Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara karşı sergiledikleri veya sergileyecekleri davranışlara göre belirlenebileceğine işaret ettiğini göstermektedir. Diğer bir deyişle ona göre Ehl-i Kitap'ın Müslümanlara yakın veya uzak olmasını

²⁹ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, IV, 287. Mâtürîdî'nin bu konuya dikkat çekmesi özellikle günümüz şartları göz önünde bulundurulduğunda oldukça önem arz etmektedir. Zira günümüzde yürütülen diyalog faaliyetlerinde gerek Hıristiyanların gerekse Yahudilerin Müslümanlar gibi aynı tanrıya inandıkları, her üç dinin de "İbrahimî dinler" olup ortak bir geleneğe sahip oldukları ileri sürülerek onlarla diyalog ve işbirliği kurulması gerektiği savunulmaktadır. Mâtürîdî, bu şekilde kurulabilecek bir diyalogu kabul etmez. Zira Mâtürîdî'nin de dikkat çektiği gibi onlarla Müslümanların tanrı anlayışları birbirinden oldukça farklıdır. Hatta o, söz konusu her iki din mensuplarının İslâm'ı kabul etmedikçe kurtuluşa eremeyeceklerini açıkça ifade etmiştir. Dolayısıyla ona göre gerek Hıristiyanlar ve Yahudiler gerekse diğer din mensuplarıyla yürütülebilecek diyalog faaliyetlerinde bu tarz inanç farkları göz önünde bulundurulmalı, bu konuda temkinli olunmalıdır. Kurulabilecek diyalog faaliyetleri de söz konusu bu din mensuplarına İslâm'ı tebliğ etmek için bir vasıta olarak görülmelidir (Geniş bilgi için bk. Recep Önal, "Mâtürîdî'ye Göre Dinlerarası Diyalog: Ehl-i Kitap'ın Ahirette Kurtuluşu", *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 11/2 (2013), ss. 139-180).

³⁰ Yahudiler yönelttiği eleştiriler için bk. Önal, *Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'ye Göre İslam Dışı Dinler*, s. 142-270.

belirleyen temel kıstas, sahip oldukları dinî inançları değil Müslümanlara gösterilen iyi niyet ve sergilenen olumlu davranışlarıdır. Buna göre Ehl-i Kitapla kurulacak münasebetler, onlar Müslümanlara nasıl davranırsa davranırsınlar her şart ve durumda kendileriyle iyi geçinmek ve dost olmaya çalışmak anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla buradan hareketle Mâtürîdî'nin Hıristiyanlarla ya da Yahudilerle ilgili bu yaklaşımı her iki din mensubunun tamamına teşmil edilmemelidir. Zira günümüzde onlarla nasıl bir ilişki kurulabileceği veya kurulan ilişkilerin seyrinin nasıl olacağını onların Müslümanlara karşı sergileyecekleri olumlu ya da olumsuz tavır ve davranışları belirleyecektir.

2. Ehl-i Kitap İle Evlenme Meselesi

Mâtürîdî, Allah katında makbul nihaî dinin İslâm olduğuna, bu nedenle inanç ve itikad yönünden Ehl-i Kitap'tan uzak durulması, kendileriyle dinsel bir dostluk kurulmaması gerektiğine dikkat çekmiştir. Diğer taraftan din ve inanç bakımından farklılıklara rağmen Ehl-i Kitap ile beşerî münasebetlerin kurulması gerektiğine de işaret etmiştir. Ancak bu yapılırken ihtiyatlı ve tedbirli olunması, sırların ifşa edilmesi, Müslümanların aleyhine yardımlaşma ve dayanışmaya yönelik gizli anlaşmaların yapılması gibi Müslümanları zarara sokacak durumlardan uzak durulması gerektiğini önemle vurgulamış ve bu konuda Müslümanlara uyarılarda bulunmuştur. Dolayısıyla Mâtürîdî'ye göre Ehl-i Kitap'la dostluğun yasaklanması kendileriyle hiçbir beşerî, sosyal vb. münasebetlerin kurulamayacağı anlamına gelmemektedir. Zira İslâm'da Ehl-i Kitap'ın kadınlarıyla Müslüman erkeklerin evlenmelerine ve Ehl-i Kitap'ın kestiklerinin yenilmesine izin verilmesi³¹ kendileri ile Müslümanlar arasında sosyal ve beşerî ilişkilerin kurulabileceğini göstermektedir. İslam dininin "kültürel çoğulculuğun" bir yansıması olarak Ehl-i Kitap'a göstermiş olduğu bu tolerans, geçmişten günümüze kadar Müslümanların, farklı din, inanç ve kültür mensuplarıyla yan yana yaşayabildiğini ve bunlarla kurulabilecek beşerî münasebetlerde barışı esas aldığını göstermektedir.³²

³¹ Bkz. Mâide 5/5. İnançın oluşturduğu kardeşlik bağı bir tarafa bırakılırsa sosyal ilişkiler bağlamında karı koca arasındaki sevgi ve yakınlıktan daha güçlü bir bağ düşünülemez. Bu ilişki yalnız bir fertle sınırlı kalmamakta, kadının anne ve babası, kardeşleri ve diğer akrabalarıyla Müslüman koca ve çocukları arasında da bir akrabalık bağı oluşturmaktadır. İnanç farklılığına rağmen Ehl-i Kitap'ın kadınlarıyla evlenilmesine izin verilmesi İslam'ın ayrı dinden olanlara tanıdığı müsamahanın, karşılıklı iyi ilişkiler kurulmasına olan arzusunun bir tezahürü olarak değerlendirilmelidir. Sabri Demirci, "Gayri Müslimlerle (Yahudi ve Hıristiyanlarla) İlişkilerde Dostluk Meselesi", *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 12/1, (2014): 34.

³² İslam dini, Ehl-i Kitap'ın kadınları ile evlenilmesine ve kestiklerinin yenilmesine izin vererek bir taraftan onlarla ilişkileri iyi yönde geliştirmeyi ve bunları kazanmayı amaçlamış, diğer taraftan bu konuda Müslümanlara bir kolaylık getirmiştir. Bu gün öğrenim, ticaret, görev vb. çeşitli sebeplerle Avrupa ve Amerika gibi Ehl-i Kitap ülkelerine giden çok sayıda Müslüman'ın zinaya düşme tehlikesine karşı söz konusu izin, İslam'ın

Bu bilgilerden hareketle, Mâtürîdî'nin Ehl-i Kitap mensuplarıyla ihtiyatlı ve dikkatli davranmak şartıyla bir arada yaşamayı, bir araya gelip ortak paydada buluşmayı ve beşerî münasebetler kurabilmeyi sağlayacak bir toplum düşüncesine sahip olduğu söylenebilir. Bununla birlikte kurulabilecek bu ilişkilerde ana amaç bir takım dinî değerlerden taviz verilerek Ehl-i Kitap'la uzlaşma yoluna gitmek ya da işbirliği yapmak değil, aksine İslâm'ın güzellikleri ve üstün özellikleri anlatılarak onları İslâm'a davet etmek olmalıdır.

Mâtürîdî, konuyla ilgili olarak diğer inanç grupları arasında Ehl-i Kitap'a farklı hukukî ve toplumsal statü tanındığını belirtir. Bu görüşünü de Müslümanların Ehl-i Kitap'ın kadınlarıyla evlenmesine ve onların kestiklerini yemelerine izin verilmesini, putperest ve Mecûsî kadınlarla evlenilmesine müsaade edilmemesini delil göstererek temellendirmeye çalışır. Çünkü ona göre Müslümanlara verilen bu ruhsat, İslâm'ın Ehl-i Kitap'ı diğer din ve inanç mensuplarından farklı değerlendirdiğini ve Ehl-i Kitap'a müsamahakâr ve hoşgörü ile yaklaştığını göstermektedir. Mâtürîdî, bununla ilgili olarak *Te'vîlât*'ın değişik yerlerinde oldukça detaylı açıklamalarda bulunur. Mâtürîdî, Bakara 221. ayetini tefsir ederken bu konuya ayrıntılı olarak temas etmiştir. Ehl-i Kitap'ın kadınlarıyla evlenilmesine izin verilip, müşrik kadınlarla evlenilmesinin yasaklanmasında bir takım hikmetlerin bulunduğuna işaret etmiştir.³³

bahsettiği güzel bir ruhsat ve kolaylıktır. Bu evlenmeler vesilesiyle birçok Ehl-i Kitap mensubu İslâm'ı tanıma fırsatı bulmakta ve bunların büyük bir kısmı İslâm'ı benimsemektedir. Öte taraftan yıllarca bu ülkelerde kalmak mecburiyetinde olan Müslümanlar, İslâm'ın bu bir sonraki başlıkta açıklanacak ruhsattan yararlanarak hem zinadan korunabilecekler hem de helal gıdalarını alabileceklerdir. Ehl-i Kitap'ın kestiklerini ve yiyeceklerini helal kılan İslâm'ın engin hoşgörüsüne rağmen bazı Müslümanların, dindarlık uğruna, kendi din kardeşlerinden bazılarının kestiklerini ve kazançlarına şüphe karışmış olabileceği endişesiyle ikramlarını yemekten çekinmelerini izah etmek gerçekten güçtür. Bu tür davranışlar, Müslümanlar arasında kırgınlıklara, bölünmeye ve dağılmaya sebep olacağı için Müslümanlar bu tutumlarından vazgeçmelidirler (Mehmet Bulut, "İman Açısından Ehl-i Kitap", *Yeni Ümit Dergisi*, erişim tarihi 05. 04. 2015, <http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/iman-acisindan-ehl-i-kitap-3>).

³³ Bilindiği üzere İslâm'da evliliğin geçerli olabilmesi için sürekli veya geçici evlenme engellerinden birinin bulunmaması gerekir. Kur'an'da "İman etmedikçe müşrik kadınlarla evlenmeyin. Beğenseniz bile, müşrik bir kadından, imanlı bir câriye kesinlikle daha iyidir. İman etmedikçe müşrik erkekleri de kızlarınızla evlendirmeyin" (el-Bakara 2/221) şeklinde ifade edildiği üzere Allah'a şirk koşma geçici evlenme engeli olarak kabul edilmiştir. Buna göre Müslüman bir kadın müşrik erkekle, Müslüman bir erkek de müşrik kadınla evlenemez. İslâm âlimleri de Müslümanların müşriklerle evlenmelerinin yasaklandığı hususunda ittifak etmişlerdir. Diğer taraftan Kur'an'da "...Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın..." (el-Mümtehine 60/10) şeklinde Müslümanların kâfirler ile de evlenmesi yasaklanmıştır. Ancak ayetin manasından da anlaşıldığı üzere "küfür/kâfir" kelimesi genel bir ifade olarak kullanılmıştır. Buna göre hem müşrikler hem Ehl-i Kitap hem de diğer din ve inanç mensuplarının küfür kavramının içine girdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla her iki ayet dikkate alındığında Müslüman bir kişinin müşrik veya kâfir bir kişiyle evlenmesi yasaklanmıştır. Diğer taraftan bu genel kuralın dışına çıkılarak Mâide Suresi 5. âyetinde,

Mâtürîdî, Ehl-i Kitap'ın dinlerinde aşırıya giderek tevhid inancını bozan şirk içerikli birtakım inançlara sahip olduklarını belirtmekle birlikte, yanlış da olsa inanç konularında Müslümanlarla bazı ortak yönlerinin bulunduğu işaret etmiş, bu özellikleri sebebiyle Ehl-i Kitap'ı müşrik değil kâfir olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda o, "Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve Allah'a şirk koşanlardan üzücü birçok söz işiteceksiniz"³⁴ ifadesinde yer alan "kitap verilenden" kastedilenin Yahudiler ile Hıristiyanların, "şirk koşanlar" ifadesiyle de Arap Müşriklerin/putperestler olduğunu söylemiştir.³⁵ Bu görüşünü de "Müşriklerle iman etmedikçe nikâhlayamayım..."³⁶ mealindeki ayetle temellendirmeye çalışmıştır. Ona göre ayette geçen "müşrik" ifadeleriyle Ehl-i Kitap dışındaki kimseler kastedilmiştir. Çünkü her ne kadar Ehl-i Kitap ortak koşmada müşriklere benzese de Allah Teâlâ, "Ne Ehl-i Kitap'tan inkâr edenler ne de müşrikler, Rabbinizden size bir iyilik gelmesini isterler..."³⁷; "Şüphesiz, Ehl-i Kitap'tan inkâr edenler ile müşrikler, içinde ebedî kalmak üzere cehennem ateşindedirler..."³⁸ gibi benzeri ayetlerde Ehl-i Kitap'ı farklı isimlendirerek müşriklerden ayırmıştır.³⁹ Yine bu bağlamda Mâtürîdî, "(Ey Muhammed!) İman edenlere düşmanlık etmede insanların en şiddetlisinin kesinlikle

ıffetli ve namuslu olan Ehl-i Kitap kadınları bu yasaktan istisna edilmiş ve Müslümanların bunlarla evlenmelerine izin verilmiştir (Ali Aslan Topçuoğlu, "Gayrimüslimlerle Sosyal İlişkiler Hakkında İslâm Hukuku Açısından Bazı Mülâhazalar", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3 (10), (2010): 589). Bu durum bir taraftan Ehl-i Kitap'ın kâfir mi yoksa müşrik mi olup olmadığı meselesini, diğer taraftan da mezkûr ayetlerde ifade edilen evlilik yasağının sadece müşrikleri mi yoksa bütün kâfirleri mi kapsadığı meselesini gündeme getirmiştir.

Bazı İslam âlimleri "Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın"(el-Mümtehine 60/10) ile "İmân etmedikçe müşriklerle evlenmeyin"(el-Bakara 2/221) ayetleriyle müşrikler de dâhil bütün kâfirlerin kastedildiğini, bu nedenle bir Müslümanın hiçbir gayr-i müslimle evlenemeyeceğini söyleyerek Ehl-i Kitap'ı da evlenilmesi yasak olan gruba dâhil etmişlerdir. Ayrıca Ehl-i Kitap'ın tevhid inancını bozarak Allah'a şirk koştukları ve bu nedenle onların hem kafir hem de müşrik oldukları, dolayısıyla Bakara 2/221. ayeti hükmü gereğince kendileriyle evlenmenin haram olduğu ifade edilmiştir. Müslüman âlimlerin büyük çoğunluğunun ise, Mâide 5/5. ayeti delil gösterilerek İslâm'ın, diğer din mensuplarına göre Ehl-i Kitap'a bir ayrıcalık tanıdığı, dolayısıyla Müslüman bir erkeğin Ehl-i Kitaptan bir kadınla evlenebileceği görüşünü savundukları nakledilmektedir. Bu görüş sahiplerine göre Ehl-i Kitap'ın kadınlarıyla evlenmeye izin veren Mâide 5/5. ayeti "İman etmedikçe müşriklerle evlenmeyin" âyetini neshetmiştir. Ancak bu görüşe itiraz eden âlimler de olmuştur. Buna göre Bakara, 2/221. ayetinin anlamı umumî, Mâide. 5/5. ayetinin anlamı ise hususîdir. Bu nedenle Mâide 5/5. âyeti, Bakara 2/221. âyetini nesh etmemiş, aksine tahsis etmiştir. Ayrıca bu görüş sahiplerine göre, Ehl-i Kitap'ın müşrik değil, kâfirdir, bu nedenle mezkûr ayette geçen "müşrik" lafzı Ehl-i Kitap'ı içermemektedir (Topçuoğlu, "Gayrimüslimlerle Sosyal İlişkiler Hakkında İslâm Hukuku Açısından Bazı Mülâhazalar", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3 (10), (2010): 590).

³⁴ Âl-i İmrân 3/186.

³⁵ Mâtürîdî, *Te'vilât*, II, 505.

³⁶ el-Bakara 2/221.

³⁷ el-Bakara 2/105.

³⁸ el-Beyyine 98/6.

³⁹ Mâtürîdî, *Te'vilât*, II, 36.

*Yahudiler ile Allah'a şirk koşanlar olduğunu görürsün. Yine onların iman edenlere sevgi bakımından en yakınının da 'Biz Hıristiyanlarız' diyenler olduğunu mutlaka görürsün"*⁴⁰ ayetine istinaden Ehl-i Kitap olan Yahudi ve Hıristiyanların müşrik olmadığını ancak sahip oldukları birtakım inançları nedeniyle kâfir olduklarını belirtmiştir.⁴¹ Diğer taraftan *"Fitne ortadan kalkıncaya kadar ve din yalnız Allah'ın oluncaya kadar kâfirlerle savaşın."*⁴² mealindeki ayeti de bu kapsamda değerlendiren Mâtürîdî, ayette geçen "fitne" kavramını, "Allah'a şirk koşmak" anlamında yorumlamış, bu anlamda savaşılması gereken kâfirlerin Ehl-i Kitap olanlar değil, Allah'a şirk koşan Arap müşrikleri olduğunu ifade ederek Ehl-i Kitap'ın müşrik olmadığına işaret etmiştir.⁴³

Ayrıca Mâtürîdî, "şirk" terimi üzerinde de durarak bu görüşlerini temellendirmeye çalışmıştır. Ona göre "şirk", iman etmeyenlerden bir topluluğa kayıtsız olarak verilmiş bir isimdir. "Küfür" ise iman etmeyenlerin hepsine verilen bir isimdir. Bundan dolayı Allah Teâlâ, Kur'an'da⁴⁴ inkâr edenlerin hepsini "küfür" isminde toplamış, ardından onları çeşitli gruplara ayırmış, şirk terimini de ayrı bir isim olarak kullanmıştır.⁴⁵ Bununla birlikte Mâtürîdî, Beyyine suresinin 6. ayetini⁴⁶ tefsir ederken "küfür" ile "şirkin" bir olup küfrün şirk, şirkin de küfür anlamına geldiğini, bu nedenle her kâfirin aynı zamanda müşrik olduğunu söylemiş,⁴⁷ bu görüşüne delil olarak *"Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını asla başıslamaz. Bunun dışında kalanları ise dilediği kimseler için başıslar. Allah'a şirk koşan kimse şüphesiz büyük bir günah işleyerek iftira etmiş olur."*⁴⁸ mealindeki ayeti göstermiştir.⁴⁹ Mâtürîdî'nin bu iki farklı yaklaşımı çelişkili gibi görünse de genel yaklaşımına bakıldığında, şirk ile küfrü birbirine yakın iki kavram olarak yorumladığı, fakat aralarında mahiyet farkı gözeterek, küfre genel, şirke ise daha özel bir anlam yüklediği, bu anlamda her şirki küfür kabul ettiği, fakat her küfrü şirk kabul etmediği anlaşılmaktadır. Bu durumda Mâtürîdî açısından her müşrikin kâfir olduğunu, fakat her kâfirin müşrik olmadığını söyleyebiliriz. Netice olarak Mâtürîdî, Ehl-i Kitap'ı Allah'a şirk koşmada Mecûsî ve Müşrikler ile aynı statüde değerlendirmemiş, onlardan farklı olduklarını kabul etmiştir. Bununla birlikte Ehl-i Kitap'ı iman ve küfür açısından Mecûsî ve Müşriklerden farklı değerlendirmemiş, bu anlamda

⁴⁰ el-Mâide 5/82.

⁴¹ Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV, 286-287.

⁴² el-Bakara 2/193; el-Enfâl 8/39.

⁴³ Mâtürîdî, *Te'vilât*, I, 375, 377; III, 379-380; VI, 215-216; XIII, 388.

⁴⁴ Bkz. el-Bakara 2/105, 221; en-Nisâ 4/102; el-Beyyine 98/6.

⁴⁵ Mâtürîdî, *Te'vilât*, II, 37. Benzer yorumlar için ayrıca bkz. Mâtürîdî, *Te'vilât*, I, 183; II, 392; IV, 283; XVII, 283-284.

⁴⁶ Ayetin meali şöyledir: *"Şüphesiz, inkâr eden Ehl-i Kitap ile müşrikler, içinde ebedi kalmak üzere cehennem ateşindedirler. İşte onlar yaratıkların en kötüsüdürler."*

⁴⁷ Mâtürîdî, buradan hareketle el-Beyyine 98/6. ayetine şu şekilde bir mana verilebileceğini söyler: *"Ehl-i Kitaptan ortak koşanlar ve müşrikler cehennemde ebedi olarak kalacaklardır."*

⁴⁸ en-Nisâ 4/48.

⁴⁹ Mâtürîdî, *Te'vilât*, XVII, 289.

onları sahip oldukları inançları sebebiyle Mecûsî ve Müşrikler gibi kâfir kabul etmiştir.⁵⁰

Mâtürîdî “İman etmedikleri sürece müşriklerle evlenmeyin...”⁵¹ ayetini de bu çerçevede yorumlamıştır. Ona göre burada söz konusu edilen evlilik yasağı Ehl-i Kitap ile ilgili değildir. Çünkü Mâide 5/5. ayetinde işaret edildiği üzere Ehl-i Kitap'ın yiyeceklerinin temiz kabul edilip yenilmesi ve kadınlarıyla evlenmesine izin verilmiştir. Kaldı ki söz konusu ayette Ehl-i Kitap'ın kadınları ile evlenilmesi diğer yasaklardan ayrılmıştır. Bu nedenle Bakara 221. ayetinde geçen evlilik yasağı, Ehl-i Kitap kadınlarının dışındaki müşrik kadınlar ile ilgilidir.⁵² Mâtürîdî, bu görüşe karşı çıkan âlimlerin de bulunduğu dikkat çekerek, konuya ilişkin görüşlerine yer verir. Bu âlimlere göre Bakara 221. ayetinde geçen evlilik yasağı Mâide 5. ayetiyle nesh edilinceye kadar, hem müşrikleri hem de Ehl-i Kitap'ın kadınlarını kapsamaktadır. Çünkü Ehl-i Kitap da gerçek anlamda müşriktir.⁵³ Mâtürîdî, bu iddiayı mesnetsiz bulur. Zira ona göre Ehl-i Kitap her ne kadar Allah'a şirk koşmada müşriklerle benzeşse de, yukarıda zikredildiği üzere Bakara 105. ve Beyyine 6. ayetlerinde Allah Teâlâ Ehl-i Kitap'ı müşriklerden ayırarak, onların müşrik olmadığına işaret etmiştir. Bu nedenle Ehl-i Kitap'ın kadınları ile evlenilmesi helaldir.⁵⁴

Mâtürîdî'ye göre Allah Teâlâ'nın müşriklere, mecûsîlere ve diğer inanç gruplarına kıyasla Ehl-i Kitap'ın kadınlarıyla Müslüman erkeklerin evlenmesine ve yiyeceklerinin yenilmesine izin vermek suretiyle onlara ayrıcalık tanımış olmasının birtakım sebepleri ve hikmetleri vardır. Mâtürîdî'ye göre bunlar arasında en önemli olanı Müslümanlar ile Ehl-i Kitap arasında ulûhiyet, peygamber, kitap, ahiret gibi temel hususlarda belli ölçüde ortak inançların bulunmasıdır. Bu nedenle Allah Teâlâ Ehl-i Kitap'ı diğer dinî gruplardan ayrı tutmuştur.⁵⁵ Diğer taraftan ilahî dinlerin hepsi de Allah'tan geldiği için aynı hakikati göstermektedir. Bu da tevhid hakikatidir. Dolayısıyla Ehl-i Kitap, ilahî izler taşıdığı ve vahiy kültürüne aşina olduğu için hak dine iman etme ve “Tevhid” inancını anlama konusunda diğer din mensuplarına göre daha yatkındır.⁵⁶ Öte taraftan Mâtürîdî, “De ki: “Ey Ehl-i

⁵⁰ Önal, “Mâtürîdî'ye Göre Dinlerarası Diyalog: Ehl-i Kitap'ın Ahirette Kurtuluşu”, *Kelam Araştırmaları Dergisi* 11/2, (2013): 156-157.

⁵¹ el-Bakara 2/221.

⁵² Mâtürîdî, *Te'vilât*, II, 33.

⁵³ Mâtürîdî, *Te'vilât*, II, 35.

⁵⁴ Mâtürîdî, *Te'vilât*, II, 36-37.

⁵⁵ Mâtürîdî, *Te'vilât*, VI, 329 vd.

⁵⁶ Nitekim Kur'an'da da Ehl-i Kitap'ın diğer dinlere nispetle İslâm'a daha yakın olduğuna ve aralarında birtakım ortak noktaların bulunduğu dikkat çekilmiştir. Söz gelimi Kur'an'da sadece Ehl-i Kitap'a hitaben “(Resûlüm!) de ki: Ey Ehl-i Kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz: Allah'tan başkasına tapmayalım; O'na hiçbir şeyi eş tutmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâhlaştırmayalım. Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, işte o zaman: Şahit olun ki biz Müslümanlarız! deyiniz.” (Âl-i İmrân 3/64) diyerek ortak bir noktada buluşmayı teklif etmiştir. Aynı teklifin Mecûsîlere, Müşriklere ya da diğer dinlere yapılmaması, onlarla İslam arasında ortak bir noktanın olmadığını göstermektedir (Önal, “Mâtürîdî'ye

*Kitap! Hakkın dışına çıkararak dininizde aşırı gitmeyin...*⁵⁷ ayetiyle takip ettikleri ilahî kaynaklı bir kitabı ve iman ettikleri bir peygamberi olmadığı için müşrikler değil, geçmiş nebilerin ve resullerin izlerini taşıyan Ehl-i Kitap'ın muhatap alındığına dikkat çekerek bu görüşünü temellendirmeye çalışmıştır.⁵⁸ Mâtürîdî'ye göre, Ehl-i Kitap mensupları yanlış da olsa Allah, ahiret ve kitap gibi inançlara sahip olmaları nedeniyle vahiy kültürüne aşinadılar. Ancak Mecûsiler ve müşrikler şer'î hükümleri ihtiva eden ilahî bir kitaba sahip değillerdir.⁵⁹ Bu bakımdan Ehl-i Kitap olan kimse, putperestlere nispetle ilahî kitap inancına sahip olduğu için hakîkî bir dini kabul etmeye daha müsaittirler. Bu nedenle Ehl-i Kitap kadınların Müslüman olma ihtimali daha fazladır. Hâlbuki Müşrik kadınlarda ilahî bir kitap inancı mevcut değildir. Böyle bir inanca sahip olmadıkları için de, onların Müslüman olması ümit edilmez. İşte bu sebeplerden dolayı müşriklerle evlenmek yasaklanmış, Ehl-i Kitap ile evlenilmesine ise izin verilmiştir.⁶⁰

Mâtürîdî'nin konuya ilişkin temas ettiği bir diğer husus da Müslüman bir kadının Ehl-i Kitap bir erkekle evlenmesinin yasak olup olmadığı meselesidir. Kur'an'da Müslüman erkeklere Ehl-i Kitap kadınlarla evlenmelerine izin verilmiştir. İslam âlimleri de bu konuda ittifak etmişlerdir. Ancak Müslüman kadınlara Ehl-i Kitap erkekleriyle evlenmelerine izin verilip verilmediği açık bir şekilde ifade edilmemiştir. Bu nedenle Ehl-i Kitap'ın kadınlarıyla evlenme meselesi âlimler arasında tartışmalı bir konu olmuştur.

Âlimlerin çoğunluğu Mümtehine 60/10. ayeti delil göstererek müşrikler, Ehl-i Kitap ve diğer inanmayanlar dâhil olmak üzere Gayr-i Müslimlerin tamamıyla evliliğin genel olarak yasaklandığını, ancak daha sonra gelen Mâide 5/5. ayetiyle, iffetli olan Ehl-i Kitap kadınlarının bu yasaktan istisna edilerek kendileriyle evlenilmesine izin verildiğini, buna mukabil Ehl-i Kitap erkeklerinin bu yasaktan istisna edilmediğini ve kendileriyle evlenmelerine izin veren herhangi bir ayet ve hadisin de bulunmadığını, bu nedenle Müslüman kadının Ehl-i Kitap erkekle evlenmesinde "her türlü gayr-i müslimle evlenmenin yasak olduğu" genel kuralının geçerli olacağını söylemişlerdir.⁶¹

Mâtürîdî, Müslüman kadınların Ehl-i Kitap erkekleriyle evlenmelerinin yasaklandığı kanaatindedir. Ancak ona göre bu yasak yukarıda ifade edilen söz konusu ayetten dolayı değil, başka sebeplerden dolayıdır. Zira ayet

Göre Dinlerarası Diyalog: Ehl-i Kitap'ın Ahirette Kurtuluşu", *Kelam Araştırmaları Dergisi* 11/2, (2013): 152 vd.

⁵⁷ el-Mâide 5/77. Ayrıca bkz. en-Nisâ 4/171.

⁵⁸ Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV, 283-284. Ayrıca bk. *Te'vilât*, IV, 117-118.

⁵⁹ Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV, 160; VI, 329, 331.

⁶⁰ Mâtürîdî, *Te'vilât*, II, 31.

⁶¹ Topçuoglu, "Gayrimüslimlerle Sosyal İlişkiler Hakkında İslâm Hukuku Açısından Bazı Mülâhazalar", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3 (10), (2010): 590.

erkeklerin geneli ile ilgilidir. Çünkü evliliğin yasaklanmasında bir illetin varlığı söz konusudur ki o da dine davettir. Ona göre örfte, dine davet edenler ve hâkim durumda olanlar kadınlar değil erkeklerdir. Kadınlar bu konuda onlara tabi olur. Yani kadınları dinî açıdan asıl yönlendiren erkeklerdir. Bir diğer deyişle erkek hangi dine mensupsa kadını kendi dinine davet edecektir. Çünkü kadınlar, erkeklerin etkisi altında kaldıkları için onlara uyacaklardır. Buna göre Ehl-i Kitap olan bir kadın, Müslüman bir erkekle evlendiğinde, kocasının etkisi altında kalarak onun dinini yani İslam'ı seçme ihtimali yüksek olacaktır. Bunun tam tersi de söz konusudur. Yani Müslüman bir kadın, Hıristiyan veya Yahudi bir erkekle evlendiğinde, kocasının etkisi altında kalarak onun dinini seçme ihtimali olacaktır. Şayet bu gerçekleşirse Müslüman kadın küfre düşmüş olacaktır. İşte bu endişe ve gerekçelerden dolayı Müslüman kadının Ehl-i Kitap'ın erkekleriyle evlenmesine izin verilmemiştir. Bu durum Ehl-i Kitap'ın erkekleri dışında diğer erkekler için de geçerlidir. Buna göre kadınlar erkeklere tabi oldukları için dine davet etmeyecek, aksine eşlerinin dinine tabi olacaklardır. Ehl-i Kitap'ın erkekleri de kadınlarını kendi dinlerine davet edeceklidir. Bu durumda kadınlar eşlerinin dinlerini seçmiş olacaktır. Dolayısıyla bunu önlemek ve Müslüman kadınların küfre düşmelerini engellemek için onların Ehl-i Kitap'ın erkekleri ile evlenmesi haram kılınmıştır.⁶² Mâtürîdî, bununla ilgili olarak geçmişte bir adamın Müslüman olduğunu, onun Müslüman olmasıyla nikâhı altındaki sekiz kadın ve iki kız kardeşinin de Müslüman olduğunu naklederek bu tarz rivayetlerin kadınların dinî konularda erkeklere tabi olduklarına delalet ettiğini belirtir.⁶³ Dolayısıyla erkeklerin hâkim konumda olmaları nedeniyle Müslüman erkelerin Ehl-i Kitap kadınlarıyla evlenmeleri mubah kılınarak, Müslüman erkeğin/eşin yönlendirmesi neticesinde Ehl-i Kitap kadınının Müslüman olması umulmuş/hedeflenmiştir.⁶⁴

Mâtürîdî'ye göre Ehl-i Kitap kadınlarıyla evlenilmesine izin verilip, müşrik kadınlarla evlenilmesinin yasak edilmesinin diğer sebebi de Bakara 2/221. ayetinde geçtiği üzere, müşriklerin cehenneme yani küfre davet etmeleridir. Küfre davet eden kimselerle evlenmek ise haramdır. İşte bu gerekçeden dolayı Müslümanların müşriklerle evlenmesi haram kılınmıştır.⁶⁵

Yine bu çerçevede Mâtürîdî, Ehl-i Kitap ile müşrik kadınları arasında bir karşılaştırma yaparak bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Ona göre müşrik kadınlarla evlenmenin haram kılınmasının önemli sebeplerinden birisi kendilerinde manevi bir pisliğin olmasıdır. Şayet bu olmasaydı kendileriyle nikâhlanmak yasaklanmazdı. Çünkü müşrikler dinlerini atalarından tevarüs ettikleri şekliyle taklit ederek almışlardır. Diğer taraftan müşrik kadınlar da tıpkı diğer kadınlar gibi dinî tercih etmede kocalarına

⁶² Mâtürîdî, *Te'vilât*, II, 38.

⁶³ Mâtürîdî, *Te'vilât*, II, 38.

⁶⁴ Ayrıca bkz. Mâtürîdî, *Te'vilât*, II, 31.

⁶⁵ Mâtürîdî, *Te'vilât*, II, 31.

tabi olmaktadır. Kocaları neden razı olursa onu seçerler. Hatta bu hususta diğer kadınlardan daha fazla etki altındadırlar. Dolayısıyla dinî tercihlerini belirleyen temel unsur, kocalarının ya da babalarının razı olmalarıdır. Mâtürîdî'nin burada dikkat çekmek istediği husus, müşrik kadınların Müslüman erkekle evlendiği zaman kocalarının dinini tercih edecekleri için Ehl-i Kitap kadınlardan daha kolay Müslüman olabileceğidir. Zira Ehl-i Kitap kadınları dini tercihte kocalarını takip etmekten daha ziyade benimsedikleri dini bilerek ve araştırarak kabul etmişlerdir. Fakat Mâtürîdî'ye göre durum bunun tam tersidir. Çünkü Müslüman erkekle evlenen Ehl-i Kitap kadınlarından İslam'ı seçenlerin daha fazla olduğu görülmekte ve ümit edilmektedir. Bu nedenle Ehl-i Kitap kadınlarıyla evlenmesine müsaade edilip, müşrik kadınlarla evliliğin haram kılınması başka bir sebepten kaynaklanmaktadır. O da Müslüman erkekleri, müşrik kadınlardaki manevi bir pislikten sakındırmak içindir. Zira Allah Teâlâ bunları haram kılmıştır.⁶⁶ Müslüman kadınların müşrik erkekler ile evlenmesinin haram oluşu da bu durumla ilgilidir. Çünkü Allah Teâlâ, manevi pislikleri haram, temiz şeyleri helal kıldığını bildirmiştir. Bu bağlamda Mâtürîdî, habâis terimi üzerinde durur. Ona göre bu kavram haller ve fiiller olmak üzere iki şekilde olur. Kâfire, içkiye ve kumara habis isminin verilmesi haller sebebiyledir. Bu sayılanlar aynı zamanda fiiller yönünden de habistir.⁶⁷ Ona göre müşrikler için bu tabirin kullanılma sebebi zatları itibariyle değil yaptıkları iş ve fiiller nedeniyledir. Nitekim Mâtürîdî, *"Ey iman edenler! Allah'a ortak koşanlar ancak bir pislikten ibarettir. Artık bu yıllardan sonra, Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar"*⁶⁸ mealindeki ayeti tefsir ederken müşrikler için kullanılan "necisliğin" onların zatlarında değil yaptıkları iş ve ibadetlerde olduğuna dikkat çeker. Söz konusu ayette müşriklere haram kılınan Mescid-i Haram'ın kendisi değil, onların Allah'tan başka şeylere ibadet maksadıyla hacca gelmeleri olduğunu bildirir. Zira Mâtürîdî'ye göre Allah Teâlâ, Mâide 90. ayetinde işaret edildiği üzere, onların yaptıkları iş ve fiillerini şeytan işi birer pislik olarak nitelendirmiştir.⁶⁹ Aynı şekilde Müslüman kadınların müşrik erkeklerle evlenmesinin haram oluşu da, bu fiilin kötü olması sebebiyledir. Zira bu fiil gerçekleştiğinde Müslüman kadın küfre düşebilir. Ona göre Müslüman kadının Ehl-i Kitaptan bir erkekle evlenmesinin haram olma sebebi de bu durumla ilgilidir. Zira evlilik gerçekleştiğinde kötü fiil olan küfür ortaya çıkabilir. Yani Müslüman kadın Ehl-i Kitap olan erkekle evlendiğinde küfre düşebilir.⁷⁰

Mâtürîdî'ye göre Müşrik kadınla evlenmenin haram, Ehl-i Kitap kadınla evlenmenin ise helal oluşunun bir diğer hikmeti de müşrik kadının dinde

⁶⁶ Mâtürîdî, *Te'vilât*, II, 38.

⁶⁷ Mâtürîdî, *Te'vilât*, II, 39 vd.

⁶⁸ et-Tevbe 9/28.

⁶⁹ Mâtürîdî, *Te'vilât*, VI, 324.

⁷⁰ Mâtürîdî, *Te'vilât*, II, 39-40.

aklını kullanmayıp şehvânî içgüdüleriyle hareket etmesi, buna mukabil Ehl-i Kitap kadının dinde aklını kullanmayı tercih etmesidir. Ehl-i Kitap'ın bu tercihi aklın ve tabiatın tercih ettiği bir durumdur. Ayrıca onlar kitap ve peygamber gibi inançlara da sahiptirler. Bu bakımdan Müslümanlarla ortak yönleri bulunmaktadır. Ve onlar, iman konusunda peygamberlerden geldiğine inandıkları rivayetlere müracaat etmişlerdir. Ancak onlara ulaşan bu rivayetler, kendilerini Hz. Peygamber'e iman etmekten alıkoymuştur. Bu durum Müslümanlar için de geçerlidir. Zira Müslümanlar da, Hz. Muhammed'den sonra peygamber gelmeyeceğine inanır. Diğer bir ifadeyle nasıl ki Ehl-i Kitap kendi peygamberlerinden sonra peygamber gelmeyeceğine inanıyorlarsa aynı şekilde Müslümanlar Hz. Muhammed'den sonra peygamber gelmeyeceğine inanmaktadırlar. Ancak Mâtürîdî'ye göre Ehl-i Kitap ile Müslümanlar arasında bir fark vardır. O da Müslümanlara ulaşan haber ve rivayetlerin sahit, Ehl-i Kitap'a gelen haber ve rivayetlerin ise fâsid ve tahrif edilmiş olmasıdır. Dolayısıyla Ehl-i Kitap gerçeğin aksine kendilerine yalan yanlış ulaşan haberler nedeniyle peygamberlerin bir kısmını yalanlamıştır. Buna göre Ehl-i Kitap kadın tahrif edilmiş haber ve rivayetleri bir tarafa bırakıp bütün ilahî kitaplara iman ederse bütün peygamberlere de iman etmiş olacaktır. Bu bağlamda Mâtürîdî, onların gerek iman ettiği kitapların içinde Hz. Muhammed'i tasdik eden ifadeler üzerinde gerekse kendi kitaplarını tasdik eden Kur'an üzerinde düşünüp tefekkür ettikleri takdirde, yalanladıkları şeylere iman edebileceklerini ifade eder. Mâtürîdî'ye göre bu durum ancak Ehl-i Kitap'ın, yalanladıkları Hz. Muhammed'in gerçek bir peygamber olduğu gerçeği üzerinde düşünmeleriyle mümkün olacaktır. Müslümanlarla olan bu ortak yönlerinden dolayı Ehl-i Kitap kadının müşrik kadına göre iman etme ihtimali daha fazladır. Bu bakımdan Mâtürîdî'ye göre Ehl-i Kitap kadınların Müslüman bir erkekle evlenmesi durumunda kendilerine bu hakikatler üzerinde düşünme fırsatı sağlanacak, bu suretle de Hz. Peygamber'e iman etme ihtimali söz konusu olacaktır. Fakat bu durum müşrik kadınlar için geçerli değildir. Zira onlarda imanı gerektirecek ve kendilerini sorumlu tutacak bir şey yoktur. Diğer bir ifadeyle onlar, imanlarını ihtiva eden ne bir ilahî kitaba ne de peygambere sahiplerdir.⁷¹ İşte bu nedenle Müşrik kadınların Müslüman olması Ehl-i Kitap'a göre daha zor görünmektedir. Ancak, bunun nedeni onların kendi inançlarını çok iyi savunmaları, ya da sağlam delillere sahip olmaları değildir. Çünkü onlar dinlerini araştırarak seçmemişlerdir. Aksine babalarını taklit etmişlerdir. Dolayısıyla müşrikler dinlerini aklî olana tabi olarak değil, "Hayır! Onlar sadece, 'Şüphesiz biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk ve biz onların izlerinden gitmekteyiz' dediler"⁷² mealindeki ayette işaret edildiği üzere atalarını taklit ederek seçmişlerdir. İşte müşrik kadının bu kötü seçiminden ve taklit etmeyi

⁷¹ Mâtürîdî, *Te'vilât*, II, 42. Ayrıca bkz. Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV, 160.

⁷² ez-Zuhruf 43/22.

düşünme ve tefekküre yeğlemesinden dolayı kendileriyle evlenilmesi Müslümanlara haram kılınmıştır.⁷³

Mecûsîlere gelince, Onların iman, helal ve harama dair hükümleri ihtiva eden ilahî bir kitapları yoktur. Bu nedenle onların kestikleri hayvanların etleri yenilmez ve kadınlarıyla da evlenilmez.⁷⁴ Bununla ilgili olarak Mâtürîdî, Bakara 256. ayetini yorumlarken de “müşriklerden bir şey kabul edilmez, Ehl-i Kitap ve Mecûsîlerden cizye kabul edilir”⁷⁵ rivayetinin hükmü gereği her iki gruptan da cizye alındığına ve dolayısıyla cizye konusunda her iki din mensubu arasında bir fark gözetilmediğine dikkat çeker.⁷⁶ Fakat o, Hz. Peygamberin “Mecûsîlere, Ehl-i Kitap’a davrandığımız gibi davranın. Fakat kadınlarıyla evlenmeyin, kestiklerini yemeyin!”⁷⁷ hadisini de gerekçe göstererek, Mecûsîlerden her ne kadar cizye alınsa da onların kestikleri hayvanların etlerinin yenilmemesi ve kadınlarıyla evlenilmemesi gerektiğini de özenle vurgular.⁷⁸

Öte taraftan Mâtürîdî, Mâide 5. ayeti tefsir ederken her ne kadar, Ehl-i Kitap’ın kadınlarıyla evlenilmesine müsaade edilmiş olsa da Müslüman kadınlarla evlenilmesinin daha faziletli olduğunu, bu nedenle evlenmede öncelikle Müslüman kadınların tercih edilmesi gerektiğini belirtir. Bu görüşünü temellendirmek için de Hz. Ömer’in Ehl-i Kitap’ın kadınlarıyla evlenmeyi mekruh gördüğüne dair rivayetleri nakleder. Mâtürîdî’nin naklettiğine göre sahabeden Huzeyfe b. Yeman, Yahudi bir kadınla evlenince Hz. Ömer, onun bu evliliği Müslümanlar arasında fitneye sebep olacağından kendisine o kadını boşamayı tavsiye ettiğini belirtir. Ehl-i Kitap’ın kadınlarıyla evlenmeyi caiz görmekte, ancak Müslüman erkeklere evlenmede tercih edilecek eşlerin öncelikle Müslüman bir kadın olması gerektiği tembihinde bulunmakta, bu şekilde yapılmasının Müslüman’a daha uygun düşeceğini belirtmektedir. Öte taraftan Ehl-i Kitap’la iyi ilişkiler kurmak, bu ilişkiler sayesinde onlara İslam’ı tebliğ etme ve kendilerini İslam’a ısındırmak amacıyla Ehl-i Kitap kadınlarıyla Müslüman erkeklerin evlenmesini de caiz kabul etmektedir.⁷⁹

⁷³ Mâtürîdî, *Te’vilât*, II, 41.

⁷⁴ Mâtürîdî, *Te’vilât*, II, 328; IV, 160. Mecûsîlerin kadınlarıyla evlenme Ebû Hanife, Mâlik, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel’e göre caiz değildir. Ahmed b. Hanbel ve diğer âlimler, Mecûsîlerin kitabı olmadığından nikâhlarını ye kestiklerini yemeyi caiz görmezler. İbn Hazm ve Ebû Sevr, Mecûsîleri Ehl-i Kitap’tan saymış, nikâhlarının ve kestiklerinin helal olduğunu söylemiştir. Mehmet Bulut, “İman Açısından Ehl-i Kitap”, *Yeni Ümit Dergisi*, erişim tarihi 05. 04. 2015, <http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/iman-acisindan-ehl-i-kitap-3>).

⁷⁵ Ali b. Ömer Dârekutnî, *es-Sünen*, “Cizye”, (1966), I (II, 154); Ebû Yûsuf, Yakub b. (1392), *Kitâbu’l-Harâc*, s. 140.

⁷⁶ Mâtürîdî, *Te’vilât*, II, 159.

⁷⁷ Mâlik b. Enes, *el-Muwattâ*, “Zekât”, 42; Ebû Ubeyd, *Kitâbu’l-Emvâl*, s. 40.

⁷⁸ Mâtürîdî, *Te’vilât*, II, 328.

⁷⁹ Mâtürîdî, *Te’vilât*, IV, 160-161.

3. Ehl-i Kitap'ın Kestiklerinin Yenilmesi

Kur'an'da Ehl-i Kitap'ın yemeklerinin Müslümanlara helal olduğu ifade edilmekte⁸⁰ ve Hz. Peygamber'in Ehl-i Kitap'ın kestiklerinden yediği, yiyeceklere de müdahalede bulunmadığı bilinmektedir. Ehl-i Kitap dışındaki din mensuplarının kestiklerinin yenilemeyeceği konusunda ise İslâm âlimleri arasında görüş birliği mevcuttur.⁸¹

İslâm âlimleri, kesilen bir hayvanın etinin yenilebilmesi için bazı şartlar belirlemişlerdir. Bunlardan biri de hayvanı kesen kimsenin Müslüman veya Ehl-i Kitap olması ve kesim sırasında Allah'ın isminin anılmasıdır. Bu bağlamda Allah Teâlâ Bakara 2/173, Mâide 5/3 ve En'âm 6/145. ayetlerinde Allah'tan başkası adına kesilen hayvanların haram, Mâide 5/5. ayetinde de Ehl-i Kitap'ın yiyeceklerinin helal olduğunu belirtmiştir.

Mâtürîdî'ye göre genel kaide olarak En'âm 6/121 ve Mâide 5/3. ayetlerinde işaret edildiği üzere Müslümanlara Allah'ın isminin anıldığı hayvanın eti temiz ve helal kılınmış, O'nun ismi anılmadan kesilen ya da başkası adına kesilen hayvanın eti ise haram kılınmıştır. Dolayısıyla hayvan kesiminde Allah'ın ismini zikretme kesilen hayvan etinin helal oluşunun temel şartıdır.⁸² Mâtürîdî bu görüşüne gerekçe olarak gerekçe olarak da Ehl-i Kitap'ın Allah'ın adını anarak hayvanları kestiklerini gösterir.⁸³ Bununla birlikte Ehl-i Kitap'ın gerçek anlamda Allah'ı bilmediklerine, bu nedenle Allah inancının Müslümanlarınkinden farklı olduğuna dikkat çeker. Böyle olmasına rağmen yine de onların Allah'ın ismini anmalarını kestiklerinin Müslümanlara helal olması için yeterli olacağını belirtir.⁸⁴

Müşriklere gelince; Mâtürîdî'ye göre Müslümanlar kestikleri kurbanlarla Allah'a yaklaşmayı amaçlarlar. Hâlbuki Müşrikler kurbanlarını ibadet ettikleri putlar ve dikili taşlar için keserler ve bu kestikleriyle de onlara yaklaşmayı amaçlarlar. İşte bu nedenle Allah Teâlâ, "...Allah'tan başkası adına

⁸⁰ Mâide 5/5.

⁸¹ Topçuoğlu, "Gayrimüslimlerle Sosyal İlişkiler Hakkında İslâm Hukuku Açısından Bazı Mülâhazalar", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3 (10), (2010): 584.

⁸² Mâtürîdî, *Te'vîlât*, V, 195, 199. Kur'an'da da Allah'tan başkası adına kesilen hayvanların Bakara 2/173; Mâide 5/3, En'âm 6/145. ayetlerinde haram olduğu, Mâide 5/5. Ayetinde de Ehl-i Kitap'ın yiyeceklerinin helal olduğu belirtilmiştir.

⁸³ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, IV, 143.

⁸⁴ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, V, 195. Hatta bu konuda bazı âlimler Ehl-i Kitap'ın Allah'ın adını andıkları bilinsin veya bilinmesin kestikleri bu hayvanların veyahut kiliseleri ve dini bayramları için kestikleri hayvanların helal olduğunu ifade etmişlerdir. Kaynaklarda Ebu Derda'ya, "Kilise için kesilen bir koçun etinden yenilip yenilmeyeceği" sorulduğu; buna karşılık "Onlar Ehl-i Kitap'tır. Bu nedenle onların yiyeceği bize helal, bizim yiyeceğimiz de onlara helaldir" şeklinde cevap verdiği belirtilmiştir. İlk dönem İslâm âlimlerinden İbn Abbas da hayvanı kesme anında Yahudiler "Üzeyr'in adıyla"; Hıristiyanlar da "Mesih'in adıyla" deseler bile o hayvanların etlerinin yenilmesinin helal olduğunu belirtmiştir. Çünkü ona göre Allah Teâlâ Ehl-i Kitap'ın ne yiyeceklerini bildiği halde genel yasaktan onları istisna etmiştir (Topçuoğlu, "Gayrimüslimlerle Sosyal İlişkiler Hakkında İslâm Hukuku Açısından Bazı Mülâhazalar", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3 (10), (2010): 587-588).

*kesilenler size haram kılındı...*⁸⁵ mealindeki ayette belirtildiği üzere onların kestikleri hayvanların yenilmesini Müslümanlara haram kılmıştır. Çünkü Allah adına hayvanın kesilmesi, O'nun verdiği nimeti kabul etmeyi ve bu büyük nimetlerinden dolayı da O'na şükretmeyi ifade eder. Bu nedenle kişi, Allah'tan başkası adına kurban kestiği zaman bu nimetleri kabul etmemiş ve şükürünü de başkasına yöneltmiş olur. İşte bu yüzden müşriklerin kestikleri haram kılınmıştır.⁸⁶

Diğer taraftan Mâtürîdî, müşrikleri zındıklara benzeterek görüşünü güçlendirmeye çalışır. Mâtürîdî'nin aktardığına göre zındıklar Müslümanlara karşı şu itirazda bulunmuşlardır: "Siz diyorsunuz ki, Rabbimiz rahim ve hâkimdir. Hâlbuki bir kişinin bir şeyi (hayvanı) boğazlayıp öldürmeyi emretmesi hikmet ve rahmetle bağdaşmaz." Ayrıca Mâtürîdî onların bu gerekçeye dayanarak rahmet ve hikmet sıfatlarına sahip bir kimsenin hayvan kesmeyi emretmeyeceğini ileri sürdüklerini belirtir. Buna mukabil Mâtürîdî, bu iddia sahiplerinin meyte etini yediklerine dikkat çeker. Mâtürîdî, bu itirazlara cevap olarak hayvan kesiminin hoş karşılanmama sebeplerine yer vererek, bu yöndeki itirazları birkaç açıdan cevaplandırmaya çalışır.

Mâtürîdî'ye göre hayvan kesiminin hoş karşılanması ya da bundan nefret edilmesinin sebebi, akli değil fıtrî bir durumdur. Yani bu kesim işi aklen nefreti gerektirmez. Aksine akıl bunu gerekli görür. Zira fıtratın hoş görmeyip nefret ettiği bir şey, ileride getireceği bir takım faydalardan dolayı mubah kılınabilir. Akıl bunu mümkün görür. Örneğin damardan kan vermeyi ve hoş olmayan ilaçlarla tedavi olmayı insan fıtrati hoş görmez ve bunlardan nefret eder. Hâlbuki akıl bunları kınamaz. Aksine insan için gerekli görür. Çünkü bu sayılanlar -görünüşte hoş olmasalar da- ileride kendilerinden beklenen faydalardan dolayı yapılmaktadır.⁸⁷ Öte taraftan aklın ayıpladığı ve hoş görmediği bir fiil mubah sayılamaz ve yapılması da emredilmez. Ancak fıtratın hoş görmeyip nefret ettiği şeyler, ileride bir takım faydalar sağlayacağı için mubah kılınabilir. Bu nedenle hayvan kesiminin hoş karşılanmaması akıldan değil, fıtrattan kaynaklanır.⁸⁸

Diğer taraftan dünyada var olan bütün şeylerin insanların faydalanması için yaratıldığını temel bir prensip olarak kabul eden Mâtürîdî, bu genel prensibe hayvanların da dâhil olduğunu, dolayısıyla onların kesilmesi ve etlerinden yenilmesinin, insanlar için onları yaratan ve insanların hizmetine sunan Allah'ın emriyle helal olduğunu belirtir. Diğer taraftan konuyla ilgili olarak zındıkların âlemin zulmet ve nurun kaynaşmasından meydana geldiğine yönelik inançları üzerinde durarak, kendi inançlarıyla çeliştiklerine dikkat çeker. Mâtürîdî'ye göre zındıkların düalist inançlarına

⁸⁵ el-Mâide 5/3.

⁸⁶ Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV, 147.

⁸⁷ Mâtürîdî, *Te'vilât*, V, 195

⁸⁸ Mâtürîdî, *Te'vilât*, V, 196

göre ruh nurun özünden, cisim ise karanlığın özündendir. Hayvanın boğazlanmasında ruhun çıkarılıp aslına döndürülmesi söz konusudur. Nitekim onların inancına göre her şey sonunda ilk olduğu şekle geri dönecektir. Buna göre zındıkların hayvan kesimini inançları gereği yadırgamaması gerekir.⁸⁹

Mecûsîlere gelince; Mâtürîdî Mâide 5. ayeti tefsir ederken konuyla ilgili olarak karşı tarafın bu ayete dayanarak şu itiraz da bulunabileceğini ifade eder: "Bizim kestiklerimiz Ehl-i Kitap'a, onların kestikleri de bize helal kılındı. Ayrıca kestiklerimiz Ehl-i Kitap'ın yanı sıra onların dışındaki kimselere de helal kılındı. Bu durumda Ehl-i Kitap'ın kestikleri bize helalken başkalarının kestikleri bize nasıl helal olmaz? Ona göre bu itirazda başkalarından kastedilen Mecûsîlerdir. Esasında itiraz şu şekilde olmaktadır: Ehl-i Kitap'ın kestikleri bize helal iken Mecûsîlerin kestikleri neden helal olmasın? Bunun sebebi nedir? Öncelikli olarak Mâtürîdî, "Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helâl kılındı"⁹⁰ ayetinde geçen "طعام/yiyecekler" ifadesiyle kastedilenin "kesilen hayvanlar" olduğunu belirtir ve bu yorumunu da İbn Abbas (ö. 68/687)'a dayandırır. Zira ona göre İbn Abbas söz konusu ayeti "Ehl-i Kitap'ın kestikleri size helal, sizin de kestikleriniz onlara helaldir" şeklinde anlamlandırmıştır.

Mâtürîdî'nin konuya ilişkin itiraza verdiği cevaba gelince; ona göre, kesilen hayvanların helalliği şer'î bir durumdur. Yani kesilen hayvanların hükmü, helal ve haramdan bahseden ilahî bir kitap olup olmamasıyla ilgilidir. Zira bir şeyin helal olup olmamasına şer'î hükümler ihtiva eden ilahî bir kitap sayesinde karar verilebilir. Bu bağlamda Mâtürîdî, Mecûsîlerin iman ettikleri bir kitaplarının olmadığına dikkat çeker. Onların kestiklerinin yenilmeme sebebini de bunu dayandırır. Devamında da Ehl-i Kitap'ın onlardan farklı olduğunu belirtir. Çünkü ona göre Ehl-i Kitap, ilahî bir kitaba sahip olup onun içindeki helal ve haram olan hükümlere iman etmişlerdir. İşte bu nedenle Ehl-i Kitap ile Mecûsîler birbirinden ayrı tutulmuştur.⁹¹

Onun bu açıklamalarına göre Ehl-i Kitap'ın kestiklerinin Müslümanlara helal kılınma nedeni Müslümanlarının kestiklerinin onlara helal kılınmış olması değil, onların ilahî bir kitaba sahip olmasıdır. Dolayısıyla böyle bir kriter bulunmasaydı tıpkı Ehl-i Kitapta olduğu gibi diğer din mensuplarına da Müslümanların kestiklerini yemelerine izin verildiği için onların da kestiklerinin Müslümanlara helal olması gerekirdi. İşte bu nedenle Mâtürîdî, konuyla ilgili temel ölçüt olarak içinde helal ve harama dair şer'î hüküm ihtiva eden ilahî bir kitaba sahip olunmasını göstermiştir.⁹²

Buna ek olarak Mâtürîdî, konuyla ilgili bir grup Müslüman âlimin, Mâide 5/5. ayetinde umum ifade edildiği ve bu nedenle Ehl-i Kitap'ın bütün

⁸⁹ Mâtürîdî, *Te'vilât*, V, 196

⁹⁰ el-Mâide 5/5.

⁹¹ Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV, 159-160.

⁹² Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV, 160.

yiyeceklerinin Müslümanlara, Müslümanlarınınkinin de onlara helal olması gerektiğine dair görüşlerini nakleder ve bu görüşün yanlış olduğunu söyler. Mâtürîdî'ye göre ayette geçen ifadeden umum ifade edildiğine dair bir sonuç çıkarılamaz. Çünkü lafzın umum olarak gelmesi, hükmünün de umum olmasını gerektirmez.⁹³ Mâtürîdî En'âm 6/145. ayetini tefsir ederken de bu konuya temas etmiş, Mâide 5. ayetinde geçen “*Bugün size temiz olanlar helal kılındı*” ifadesi üzerinde durmuştur. Ona göre ayette “helallikten” bahsedilmiş, ancak neyin helal olduğu belirtilmemiştir. Ancak “*Size temiz olanlar helal kılındı*” ifadesi Ehl-i Kitap'ın yiyecekleri arasında Müslümanlara helal kılınmış olan yiyeceklerin yenilmesine işaret etmektedir.⁹⁴ Buna göre Ehl-i Kitap'ın yiyeceklerinin Müslümanlara helal olması, “domuz eti, boğazlanmadan ölen veya öldürülen hayvanların etleri” gibi Müslümanlara yenilmesi yasaklanmış bulunan yiyecekleri kapsamamaktadır. Çünkü Mâide 5/3. ayetinde Müslümanlara leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilenler, dikili taşlar üzerine boğazlananlar ve bunun gibi hayvan etleri haram, bunun dışında olanlar ise helal kılınmıştır.⁹⁵

Diğer taraftan Mâtürîdî, konuyla ilgili olarak gerek kendi eceliyle ölen gerekse insanlar tarafından öldürülen ya da boğazlanarak öldürülen hayvanların tamamının Allah'ın izniyle gerçekleştiğini söyler. Bu noktada o, karşı tarafın Müslümanların kendi kestiklerini yediklerini, fakat Allah'ın öldürdüğü hayvanların neden haram kılındığı şeklindeki itirazlarını nakleder. Bu itiraza göre şöyle bir soru akla gelmektedir: “Mademki bütün hayvanlar hangi şekilde olursa olsun Allah'ın izni ile ölüyorsa Allah Teâlâ'nın bir kısmını helal bir kısmını haram kılmış olması bir çelişki değil midir?”

Mâtürîdî'ye göre hayvanların hepsi Allah'ın izniyle ölmüş ve boğazlanmıştır ve hepsi de O'na aittir. Aynı zamanda bütün yaratılmışlar O'nun mülküdür. Bu çerçevede Mâtürîdî, hiçbir kimseye kendi mülküyle ilgili olarak: “Neden şunu yaptın da şunu yapmadın?” diye hesap sorulamayacağına, kişiye ancak sahip olmadığı bir mülk ile ilgili böyle bir sorunun sorulabileceğine dikkat çeker. Zira ona göre bir ortak diğer ortağına: “Neden hakkımı vermiyorsun ve payımı bana bırakmıyorsun?” diye hesap sorabilir. Ancak sahip

⁹³ Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV, 160.

⁹⁴ Mâtürîdî, *Te'vilât*, V, 242

⁹⁵ Mâtürîdî, *Te'vilât*, V, 241-242; VI, 332. Mâtürîdî'nin bu görüşünü destekler mahiyette sahabe uygulamaları da mevcuttur. Nitekim bir gün Ebû Sa'labe el-Husenî, Hz. Peygamber'e gelerek, “*Ey Allah'ın Resûlü biz Ehl-i Kitap'ın yaşadığı bir bölge olan Şam'da yasıyoruz. Onların kaplarını kullanarak içinde yemek yiyebilir miyiz?*” diye sorması üzerine Hz. Peygamber de: “*Eğer siz, Ehl-i Kitap'ın kapları dışında yemek kabı bulabiliyorsanız, onların kaplarından yemeyin! Aksi takdirde onların kaplarını önce yıkayın sonra ondan yiyeğin...*” şeklinde cevap vermiştir. Âlimlerin çoğunluğu burada kastedilen kapların, içinde domuz eti pişirilen ve şarap içilen kaplar olduğunu, eğer bu kaplarda İslâm'a göre haram kabul edilen gıda maddeleri yenilmiş veya pişirilmiş ise bu kapların yıkandıktan sonra kullanılmasında bir mahzur bulunmadığını ifade etmişlerdir. Topçuoğlu, “Gayrimüslimlerle Sosyal İlişkiler Hakkında İslâm Hukuku Açısından Bazı Mülâhazalar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3 (10), (2010): 587.

olduğu mülk ile ilgili mülk sahibine böyle bir şey söylenemez. Bu tespitten hareketle Mâtürîdî, Allah Teâlâ'nın kendi mülkünde dilediği gibi tasarrufta bulunabileceğine, bu nedenle koymuş olduğu hüküm ve kanunlara bu kapsamda herhangi bir eleştiri yöneltmesinin söz konusu olamayacağına dikkat çeker. Ayrıca insanların Allah'a kulluk yapmak için yaratıldığına işaret eden Mâtürîdî, Allah'ın konuyla ilgili koymuş olduğu hükümlerin yerine getirilmesi yani hayvanın kesilmesi esnasında O'nun adının anılması ile Allah'a ibadet edilmiş olduğunu da dile getirerek ileri sürülen bu itirazları cevaplandırmaya çalışmıştır.⁹⁶

Sonuç

Çok kültürlü bir toplum içinde yaşamak, farklı din, inanç ve kültür mensuplarını bir arada iç içe olmaya, aynı ortamı paylaşmaya, bireysel ve toplumsal anlamda karşılıklı beşerî münasebetler kurmaya sevk etmiştir. Bu çerçevede Kur'an'da Müslümanların İslam dışı din ve medeniyet mensuplarıyla dostluk kurma ve evlenme, yeme ve içme gibi beşerî münasebetler ile ilgili birtakım düzenlemeler getirilmiştir. Bununla birlikte bu düzenlemeler Ehl-i Kitap ve diğer din mensuplarının inanç özelliklerine göre değişiklik göstermiştir. Bu durum, İslam âlimleri arasında çeşitli tartışmaların ve farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu kapsamda tartışılan ve günümüzde de oldukça önemli olan konuların başında Müslümanların Ehl-i Kitap'la dostluk kurmaları, onlarla evlenmeleri, yiyeceklerini ve kestiklerini yemeleri gibi meseleler gelmektedir.

İlk dönem kelim âlimlerinden İmam Mâtürîdî, ünlü tefsiri *Te'vîlâtü'l-Kur'an*'ın değişik yerlerinde Müslümanların Ehl-i Kitap'a karşı nasıl bir tutum sergilenmesi gerektiğine, onlarla kurabilecekleri beşerî münasebetlerde takip etmeleri gereken temel ilke ve yöntemlere ilişkin ayrıntılı bilgiler vermiştir. Bu bağlamda Ehl-i Kitap terimiyle Yahudi ve Hıristiyanların kastedildiğini belirten Mâtürîdî, onların hepsinin bir olmadığını aralarında Müslümanlara karşı olumlu ve olumsuz tavırlar sergileyenlerin olduğuna dikkat çekmiştir.

Mâtürîdî temel ilke olarak, Hıristiyanların Yahudilerden daha ılımlı, yumuşak kalpli ve Müslümanlara sevgi bakımından daha yakın olduklarını kabul etmiştir. Çünkü ona göre Hıristiyanlar, Müslümanlara karşı Yahudi ve müşriklere nazaran daha ılımlı bir tavır sergilemişlerdir. Hıristiyanlardan hiçbiri Yahudiler gibi Allah hakkında çirkin şeyler söylememiş, peygamberleri öldürmemiş, onlara karşı savaş tertip etmemiş ve mücadelede bulunmamış; yine onlar kadar savaşı ve adam öldürmeyi hoş görmemişlerdir. Hâlbuki Yahudiler İslâm'a ve Müslümanlara karşı daha sert, daha kibirli ve daha düşmanca bir tavır sergilemişlerdir. Bununla birlikte Yahudilerin Hıristiyanları, Hıristiyanların da Yahudileri

⁹⁶ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, V, 199-200.

sevmediklerini, buna mukabil İslam söz konusu olduğunda İslam'ı inkâr etmede ve Müslümanlara düşmanlık sergilemede birlikte hareket ettiklerini, bu ortak tavırları sebebiyle de onların kendi aralarında birbirlerinin dostu olduklarını söylemiştir..

Mâtürîdî, Yahudi ve Hıristiyanlar ile kurulabilecek ilişkilerin iyi ya da kötü yönde olmasını onların Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara karşı takınacakları tavırların belirleyeceğine dikkat çekmiştir. Çünkü ona göre Hz. Peygamber döneminde kendisine karşı sergilenen olumsuz davranışlarda Yahudiler ön plana çıkarken, olumlu davranışlarda Hıristiyanlar ön plana çıkmıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak Hıristiyanlar, küfre düşmüş olsalar da Müslümanlara karşı sergiledikleri olumlu tutumları nedeniyle Müslümanlara daha yakın görülmüştür. Dolayısıyla ona göre Ehl-i Kitap'ın Müslümanlara yakın veya uzak olmasını belirleyen temel kıstas, sahip oldukları dinî inançları değil Müslümanlara gösterilen iyi niyet ve sergilenen olumlu davranışlarıdır. Bu da bizlere Ehl-i Kitap'ın sahip oldukları inançları sebebiyle dost veya düşman olarak kabul edilmesi değil, aksine kendileriyle kurulabilecek dostluk ya da düşmanlığın Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara karşı sergiledikleri veya sergileyecekleri davranışlara göre belirlenebileceğini göstermektedir.

Mâtürîdî, Ehl-i Kitap'la dostluk kurulması ile ilgili Kur'an'da geçen "*Ey inananlar! Yahudi ve Hıristiyanları dost edinmeyin.*"⁹⁷ ifadesini Müslümanların Ehl-i Kitap ile hiçbir ortak paydada buluşmamaları ve beşeri münasebetlerde bulunmamaları anlamında değil; onları, inançlarından dolayı kendilerine yakın görüp dost edinmemeleri gerektiği şeklinde yorumlamıştır. Bu bağlamda Müslümanların din ve inanç bakımından farklılıklara rağmen Ehl-i Kitap'la askerî, siyasî, politik, ekonomik, ticarî vb. münasebetler kurmaları gerektiğine işaret etmiştir. Ancak bu yapılırken ihtiyatlı ve tedbirli olunması ve Müslümanları zarara sokacak durumlardan uzak durulması gerektiğini vurgulamış ve bu konuda Müslümanlara uyarılarda bulunmuştur. Çünkü Mâtürîdî'ye göre her iki din mensubu da sahip oldukları inançları sebebiyle kâfirdir. Dolayısıyla bir Müslüman'a en yakın olan, yine kendi din kardeşidir.

İslâm'da Ehl-i Kitap'ın kadınlarıyla Müslüman erkeklerin evlenmelerine ve Ehl-i Kitap'ın kestiklerinin yenilmesine izin verilmesi kendileri ile Müslümanlar arasında beşerî ilişkilerin kurulabileceğini göstermektedir. Bu nedenle Mâtürîdî, İslâm toplumunun sadece Müslümanlardan teşekkül ettiğini kabul etmemiş, aksine İslâm toplumuna Müslümanlarla birlikte Ehl-i Kitap ve diğer din mensuplarını da dâhil etmiştir.

Mâtürîdî Müslüman erkeklerin Ehl-i Kitap'ın kadınları ile evlenmelerine ve Müslümanların onların yiyeceklerini ve kestiklerini yemelerine izin verilmesini, Ehl-i Kitap'a İslâm'ın güzelliklerini ve üstün özelliklerini daha

⁹⁷ el-Mâide 5/51.

yakından tanıma fırsatı verilmiş olacağı ve bu sayede onların Müslüman olabileceği gerekçesiyle açıklamaya çalışmıştır. Öte taraftan Müslüman kadınların Ehl-i Kitap erkekleriyle evlenmelerinin haram olduğunu söyleyen Mâtürîdî, bunun haram oluşunu da dini benimsemeye erkeğin hâkim konumda olduğu ve bu konuda kadının kocasının tercihine göre hareket ettiğini, bu nedenle Müslüman bir kadın, Ehl-i Kitap bir erkekle evlendiğinde, kocasının etkisi altında kalarak onun dinini seçebileceği, bu durumda Müslüman kadının küfre düşmüş olacağı gerekçesiyle izah etmeye çalışmıştır.

Ehl-i Kitap'ın kestiklerinin yenilmesi ile ilgili olarak Mâtürîdî, kestiklerinin yenilebileceğini, buna mukabil onların dışında kalan Mecûsî ve müşrik gibi kâfirlerin kestiklerinin yenilemeyeceğini söylemiştir. Buna gerekçe olarak da Ehl-i Kitap'ın Allah'ın adını anarak hayvanları kestiklerini göstermiştir. Bununla birlikte Ehl-i Kitap'ın Allah tasavvurlarının Müslümanlarınkinden farklı olduğunu, bu farklılığa rağmen Allah'ın ismini anmalarını kestiklerinin Müslümanlara helal olması için yeterli olacağını belirtmiştir.

Kaynakça

- Dârekutnî, Ali b. Ömer, *es-Sünen*, Kahire: Dâru'l-Mehasin (1966).
- Bulut, Mehmet, "İman Açısından Ehl-i Kitap", *Yeni Ümit Dergisi* 30/8, (1995), son erişim tarihi 05. 04. 2015, <http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/iman-acisindan-ehl-i-kitap-3>).
- Demirci, Sabri, "Gayri Müslimlerle (Yahudi ve Hristiyanlarla) İlişkilerde Dostluk Meselesi", *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 12/1, (2014): 20-33.
- Ebû Ubeyd, Kasım b. Selam, *Kitâbu'l-Emvâl*, thk.: Halil Herras Muhammed, Beyrut: Dâru'l-Fikr (1975).
- Ebû Yûsuf, Yakub b. İbrahim, *Kitâbu'l-Harâc*, Kahire: Matbaatu Selefiyye ve Mektebetuha (2010).
- Mâlik b. Enes, *el-Muwattâ*, Ta'lik: M. Fuat Abdalbaki, Dâru'l-İhyai't-Turasi'l-Arabi (ts.).
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr el, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, Ed. Bekir Topaloğlu, İstanbul: Mizan Yayınları, (2004-2010).
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr el, *Kitâbü't-Tevhîd*, trc. B. Topaloğlu, İstanbul: İSAM Yayınları, (2009).
- Önal, Recep, *Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'ye Göre İslam Dışı Dinler*, Bursa: Emin Yayınları (2013).
- Önal, Recep, "Mâtürîdî'ye Göre Dinlerarası Diyalog: Ehl-i Kitap'ın Ahirette Kurtuluşu", *Kelam Araştırmaları Dergisi* 11/2, (2013):139-180).
- Topçuoğlu, Ali Aslan, "Gayrimüslimlerle Sosyal İlişkiler Hakkında İslâm Hukuku Açısından Bazı Mülâhazalar", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3 (10), (2010): 584-596.

